

YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE İLETİŞİMSEL YETİ

Tahsin AKTAŞ*

ÖZET

Bu araştırmada iletişim kuramının yabancı dil öğretimi için öngördüğü iletişimsel yeti kavramı bilimsel literatürün ışığında tartışıldı. Bu bağlamda temel dil becerileri ve bu becerilerin geliştirilmesi sorunu ayrıntılı olarak incelendi. Ayrıca iletişimsel yetinin ilgili yabancı dille birlikte o dilin ait olduğu kültürün öğrenilmesini de gerekli kıldığı vurgulandı. Bu arada yabancı dil öğretiminde iletişimsel yetinin geliştirilmesine yönelik somut öneriler sunuldu.

Anahtar Kelimeler: İletişimsel yeti, yabancı dil

ABSTRACT

In this study, the concept of communicative competence in foreign language teaching has been discussed in the light of the current research literature. In particular, the issue of basic skills development has been investigated in depth. Furthermore, it has been emphasized that the culture of the foreign language needs to be incorporated into the language instruction. Finally, practical suggestions concerning the development of foreign language teaching have been presented.

Keywords: Communicative performance

Giriş

Ülkemizde yıllardan beri tüketilen zaman, büyük emek ve gayretlere rağmen yabancı dil öğretiminde arzu edilen başarıya ulaşıldığını söylemek zor. Yabancı dil öğretiminde başarısızlıktan söz edildiğinde konuyla ilgili pek çok etken aklımıza gelmektedir. Bunların arasında ilk bakışta öğretmenlerin donanımı, öğrencilerin ilgisi, motivasyonu, dersin işlenişinde uygulanan yöntem, ders araç ve gereçleri, öğrenme ortamı gibi pek çok etken başarıyı önemli ölçüde etkilemektedir.

Biz bu araştırmamızda adı geçen unsurlardan söz etmekle birlikte yabancı dil öğretiminin asıl hedefi olan iletişimsel yetinin geliştirilmesi konusunu ele alıp bu konuyu modern dilbilimin verileri ışığında irdelemeye çalışacağız. Zira bize göre asıl sorun gerek ders kitaplarında gerekse bir ders sürecinde temel dil becerilerini de kapsayan iletişimsel yetinin kazandırılmasına ve geliştirilmesine yönelik uygulamalara, değişik stratejilere ve etkinliklere toplu olarak yeterince yer verilmemesinden kaynaklanmaktadır.

Bilindiği gibi yabancı dil öğretimi dilbilimsel kuramların öğretime uygulandığı bir etkinliktir. Bu etkinlik dilbilimin ortaya koyduğu bulgularla beslenmekte ve şekil kazanmaktadır. Ersöz / Pakkan (1993:191) bu konuyla ilgili görüşlerini dile getirirken, yabancı dil öğretim kuramının çağdaş dilbilim kuramlarından ve yöntemlerinden hiç bir zaman ayrı düşünülmemeyeceğini vurgulamaktadırlar. Soruna bu açıdan baktığımızda dilbilimin günümüzde artık

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi

büyük önem kazandığını, bir çok bilim dalıyla yakından ilişkili olduğu gibi dil öğretimiyle de iç içe bulunduğunu söyleyebiliriz.

Dilbilim dili her yönüyle, yani ses,vurgu,sözcük,sözdizimi ve anlam açılarından inceleyen ve betimlemeye çalışan bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır (Aksan, 1990:14).Yukarıda da belirttiğimiz gibi dilbilime dayanan, kaynağını ondan alan yabancı dil öğretimini de bu bilim dalının ortaya koyduğu bulgular ve betimlemeler doğrultusunda gerçekleştirmeliyiz. Ancak o zaman bir başarıdan söz edebiliriz ve aynı zamanda yaptığımız işin bilimsel bir dayanağı olduğu için daha tutarlı ve bilinçli hareket etmiş oluruz.

Çağdaş dilbilimin ünlü kuramcılarında Chomsky üretimsel dönüşümlü dilbilgisi kuramında dilin doğasını iki kavramla açıklamaya çalışmıştır. Bunlardan biri **Kompetenz** (yeti), diğeri ise **Performanz** (edim) kavramlarıdır. Burada **Kompetenz** kavramıyla bir dilin alt yapısının, yani bir dil sisteminin insanın beyinde veya zihninde nasıl işlediğini, nasıl çalıştığını kavramaya, anlamaya yarayan bir mekanizmanın olduğu, **Performanz** kavramıyla da o dilin günlük hayatta uygulanışı, yazılı ve sözlü iletişim ortamlarında kullanılışı anlatılmak istenmektedir. Son yıllarda bu kavramlarla dilin doğasını açıklamanın yetersiz olduğu ve bunun yanına bir de **kommunikative Kompetenz** dediğimiz iletişim yetisi adıyla üçüncü bir boyutu eklemenin uygun olacağı görüşü ağırlık kazanmaktadır (Doye, 1995:162 Demirel, 1990:43).

İletişimsel yeti, bir dil toplumu ile iletişim kurmak için gerekli bilgiler ve bunların kullanılması için gerekli becerilere sahip olma anlamına gelmektedir.Başka bir deyişle dildeki göstergelerin değişik ortamlarda, yerinde ve zamanında anlamlı olarak kullanılmasını gerektirmektedir. Bu yeti yalnızca dilbilimsel ve toplumbilimsel iletişim ve etkileşim kurallarını değil, aynı zamanda iletişim olayları ile etkileşim işlemlerinin bağlam ve içeriğinin temelini oluşturan kültürel kuralları ve bilgileri de içermektedir. Yine bu yeti her hangi bir dilin yalnızca dil örgüsünü bilmeyi gerektirmemektedir. İletişimsel yeti belli bir durumda kime ne söyleneceğini ve onun uygun olarak nasıl söyleneceğini de bilmeyi gerektirmektedir. Genç (2000: 101) bu yetiyle ilgili görüşlerini şöyle dile getirmektedir:

Bir dili konuşma ve anlama becerisi, öğrencinin kendi kültürünün yanı sıra öğrendiği yabancı dilin kültürünü algılama, anlama çabası, öğrencinin olası konuşma durumlarında belirli yapılara hakim olma bilmesi ve duruma uygun tepki vermesi. Yabancı dil öğretim yöntemlerinden iletişimsel yaklaşımda hedeflenen ve bir dili bildirişim ihtiyacını karşılamaya yönelik bir ortamda ve uygun biçimde kullanarak karşılıklı anlaşmayı sağlayan yeti. Bu yeti, ancak öz ve yabancı kültür, toplum vb. bilgisi ve bakış açısının değişmesi ile oluşur. İletişimsel yeti, dilbilimsel yeti ile birlikte dil edinimini gerçekleştirir.

Genç' in de belirttiği gibi bu yeti, iletişime katılanların ilgili dili kullanabilmeleri ve anlayabilmeleri için bilmeleri gereken toplumsal ve kültürel bilgilerin edinimini de zorunlu kılmaktadır. Bu durum bir yandan bilgi diğer

Yabancı Dil Öğretiminde İletişimsel Yeti

yandan da beklentileri kapsamaktadır. Şöyle ki bu yeti, belli konumlarda kim konuşabilir, ya da kiminle konuşabilir veya konuşmaz, yahut ta neyi ne zaman, nerede, konuşabilir, ne zaman sessiz kalınır, bir kimse kiminle nasıl konuşabilir (resmi “formell” ya da gayri resmi “informell” olarak); aynı ve ayrı konum ve rollerdeki kimselerle nasıl konuşulur; çeşitli bağlamlara uygun sözel olmayan davranışlar, karşılıklı konuşmada söz alma yolları ve yöntemleri nelerdir; bilgi nasıl istenir veya verilir, nasıl ricada bulunulur, yardım ya da işbirliği nasıl önerilir veya bunlardan nasıl kaçınılır, emirler nasıl verilir, disiplin nasıl sağlanır ve benzeri söz eylem biçimlerinin ilgili bağlamlarda kullanılmasını öngörmektedir. Kısaca, bu yeti iletişime katılanların beden dili dediğimiz el yüz hareketleri gibi sözel olmayan davranışları ve içinde yaşanan toplumun kültürü ile davranış biçimlerinin öğrenilmesini de içermektedir (Demircan,1990: 90). Sıralamaya çalıştığımız bu bilgi ve davranışları kazanmadan insanlar arasında sağlıklı bir iletişimin kurulmasının mümkün olamayacağını söyleyebiliriz. Bunları iletişimsel yaklaşımın temel ilkeleri olarak değerlendirebiliriz.

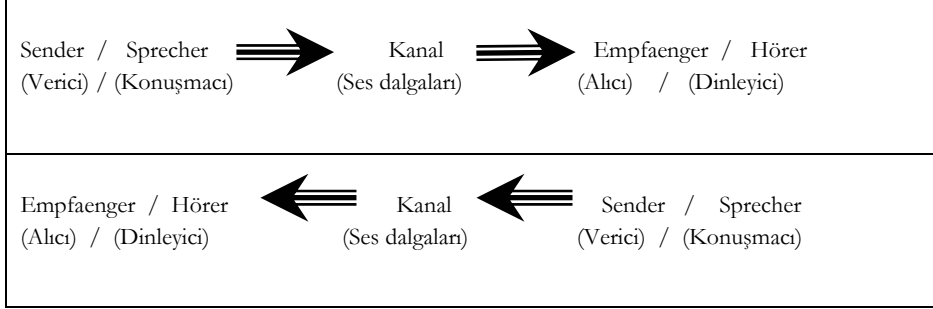
Günümüz dilbiliminde bu konuların üzerinde önemle durulmakta ve dilin her şeyden önce bir iletişim aracı olduğu, dil öğretiminde bu aracın dilbilgisi (gramer) boyutunun kendi başına ayrı olarak değil de dilin dört temel becerisiyle (dinleme, konuşma, okuma, yazma) birlikte sosyokültürel ve pragmatik unsurlar da göz ardı edilmeden öğretilmesi gerektiği savunulmaktadır (Neuner, 1995:186, Fanselow / Felix, 1993:149). Burada ileri sürülen görüş günlük yaşamımızda değişik iletişim ortamlarında yazılı ve sözlü olarak kullanmak zorunda olduğumuz dilin bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilmesi görüşüdür. İletişim sırasında belli bir mesajı iletmek için, birey alıcı ya da verici konumuna girmekte ve her iki konumda da belli dilsel becerileri kullanmaktadır. Dil öğretiminde de işte biz bu iletişimsel yetiyi oluşturan tüm dilsel becerilerin geliştirilmesine ağırlık vermeliyiz. Bu arada iletişim kuramını ve bu kuramın niteliklerini inceleyerek, o zaman böyle bir yaklaşımın zorunlu olduğunu ve yabancı dil öğrenirken hangi becerileri kazanmamız gerektiğini daha iyi anlamış oluruz.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi toplumsal nitelikli dilin birinci işlevi, insana özgü seslerle iletişimi sağlamasıdır. İletişim (Kommunikation) kavramı en geniş anlamıyla bir bilginin, bir haberin, bir niyetin ya da bir konuşmanın bir işaret sisteminden, yani dil dediğimiz bir mekanizmadan yararlanarak bir zihinden başka bir zihne yahut da bir merkezden başka bir merkeze ulaştırılması eylemidir (Lewandowski,1984:532; Korkmaz,1992:86). Bu eylemle bir yandan kendi duygu ve düşünce veya bilgilerimizi başkalarına aktarma olağanına kavuşuyoruz, diğer yandan da başkalarının duygu, düşünce ve fikirlerini öğrenme fırsatını elde ediyoruz ve bunun doğal sonucu olarak içinde yaşadığımız dünyamızı, çevremizi ve çevremizde olup bitenleri daha iyi algılamak, değerlendirmek ve yorumlamak için gerekli olan bilgi ve becerilerle donanmış oluyoruz.

Dilbilimde iletişim eyleminin niteliği, türleri ve değişik boyutları konusunda yapılan tartışmalar bu eylemin özellikle üç temel kavramı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlardan biri doğal iletişim sırasında üretilen bilginin ya da haberin kaynağı, bir başka deyişle bilgiyi veya haberi üreten ve bir başkasına

gönderen kişi (**Sender**), yani konuşmacı (**Sprecher**); ikincisi üretilen bilgileri alan kişi (**Empfaenger**), yani dinleyici (**Hörer**); üçüncüsü de konuşmacının ürettiği bilgilerin dinleyiciye ulaşmasını sağlayan “**kanal**” dediğimiz ses dalgaları.

Herrlitz (1990:39) sözünü ettiğimiz bu iletişim sürecinin işleyiş tarzını şöyle bir çizelgeyle göstermektedir:

Bu çizelgeden dilin ne olduğunu, nasıl kullanıldığını ve ayrıca insanlar arasında doğal iletişim sürecinin nasıl işlediğini ve bunun ne gibi unsurlardan oluştuğunu anlıyoruz. Görüldüğü gibi bu etkinlik, katılanların karşılıklı olarak birbirine söyledikleri ya da gönderdikleri bildirimlerle gerçekleşmektedir. İletişime biri bildiriye üretip gönderen, diğeri ise o bildiriye alıp çözümleyen ve anlayan olmak üzere en az iki katılan bulunmaktadır. Onun için bu sürecin esas itibarıyla iki aşamadan oluştuğunu söyleyebiliriz. İlk aşamada verici yani konuşmacı sunmak istediği bilgiyi kendi dilinin ses, sözcük, söz dizimi ve anlambilimi ilkelerine göre şifreleyerek alıcıya (dinleyiciye) sunmaktadır. Bu aşamada alıcı dinleyici rolünü üstlenmekte ve vericinin (konuşmacının) kendisine ses dalgası aracılığıyla ilettiği bilgiyi deşifre ederek çözümlemektedir. İkinci aşamada alıcı kendisine sunulan bilgiye yanıt verme, tepkisini olumlu ya da olumsuz yönde dile getirme durumunda kaldığında, bu kez dinleyici rolünü bırakarak, kendisi bizzat verici (konuşmacı) konumuna girmekte ve söz konusu bilgiyle ilgili değerlendirmelerini birinci aşamada verici (konuşmacı) konumunda iken, şimdi alıcı dinleyici konumuna giren kişiye sunmakta ve böylece iletişim karşılıklı olarak sürüp gitmektedir. İletişim eylemi süresince verici ve alıcı kimlikleri değişmektedir. Yani iletişime katılan herkes bir verici - alıcı kimliğini taşımaktadır.

Bu iletişim türünde dilin temel işlevlerinden olan **konuşma**, **dinleme** ve dinlediğini **anlama** becerileri ön plana çıkmaktadır. Bu becerilerin sözel iletişim için ne denli önemli olduğu ve bunların yabancı dil dersinde değişik aktivitelerle her durumda kazanılma zorunluluğu kendiliğinden anlaşılmalıdır. Konuşma eylemi Demircan'ın da (1990: 252) belirttiği gibi kuruluş açısından ses, dilbilgisi ya da her ikisinin de dışı vuruluşunu, hem algılayıcı hem üretici olarak katılmayı, yalnızca ses üretimiyle kalmayıp yüz ve vücut hareketlerini de içerdiğinden dört boyutlu (üretici, algılayıcı, işitsel, görsel) bir eylem olarak görülmektedir. Bunun kadar önemli bir başka iletişim türü de yazılı iletişimdir. Bu iletişim türünde

Yabancı Dil Öğretiminde İletişimsel Yeti

Balcı'nın da (2000: 523) belirttiği gibi üretken bir eylem söz konusudur. Yazar yazma eylemiyle herhangi bir mesajı ya da bilgiyi bir başkasına iletmek için, ilgili dilin sözcüklerini seçerek belli bir tümce düzeni içinde kullanmakta ve böylece kendiliğinden bir üretim işlemi yapmaktadır. Bu eylem kuşkusuz kişinin dil bilincinin geliştirilmesini ve dilin aktif bir şekilde kullanılmasını gerektirmektedir. Balcı (2000: 528) yazma eyleminin önemini şöyle özetlemektedir:

Yazma eylemi diğer dil becerilerinin geliştirilmesine katkıda bulunmakla birlikte kişinin kimliğinin geliştirilmesi için de önemli bir iletişimsel araçtır. Bu becerinin üretici ve etken bir özelliği vardır. Kişi bu beceriyi yalnız başına değil de en çok derslerde öğrenmesi ve geliştirmesi gerekir.

Yazma etkinliği Dieter'in de (2001: 25) dediği gibi dil öğrenim sürecini olumlu yönde etkileyen bir etkinliktir. Dilin öğretilmesi dilin kullanılmasını gerektirmektedir. Yazma eyleminde daha önce dille ilgili öğrenilen bilgilerin kullanılması söz konusudur.

Bir toplumda değişik kurumlar arasında veya toplumlar arasında yapılan resmi yazışmalar, bireyler arasında mektuplaşmalar, çekilen telgraflar ayrıca günümüz teknolojisinin ürettiği tele faks, bilgisayar gibi araçlarla yapılan iletişimler yazılı iletişim türü arasında sayılmaktadır.

Yazılı iletişim türü dilin temel becerileri arasında sayılan okuma ve yazma becerilerinin etkin bir şekilde kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Sözel iletişimle mektupla yapılan iletişimi ele alalım. Bu iletişim türünde de yine iletişim kuramının gerektirdiği bilgiyi üreten bir verici bir de bu bilgiyi alıp değerlendiren bir alıcı ikilisinin varlığı söz konusudur. Diğer bir deyişle buradaki iletişim düzeni esas itibarıyla sözel iletişime benzemektedir. Ancak burada verici işlevini yerine getiren mektubun yazarı duygu ve düşüncelerini içeren bilgiyi, yani iletmek istediği mesajı sözlü olarak değil de yazılı olarak ilgili dilde kodlayarak alıcıya ulaştırmaktadır. Alıcı kendisine gelen bu yazılı mesajı okuyarak çözümlenmektedir. Gelen mesaj alıcının bir davranış biçimine girmesini gerektiriyorsa, o zaman alıcı mesaja cevap vermek üzere verici rolünü üstlenmekte, tıpkı biraz önce belirttiğimiz vericinin yaptığı işlemleri yerine getirmektedir. Yani düşüncelerini yazılı olarak alıcıya göndermektedir. Alıcı bunu okuyarak algılamakta ve gerekli davranış biçimine girmektedir. Böylece iletişim karşılıklı olarak sağlanmış olmaktadır.

Bu betimlemeler yazılı ve sözlü olmak üzere iki ayrı düzeyde gerçekleşen iletişim olayının insan olgusuyla ne kadar yakından ilişkili olduğunu ve hatta onun ayrılmaz bir parçası haline geldiğini ortaya koymaktadır. Bilindiği üzere insanın kendisi için yabancı olan bu dünya hayatına ayak bastığından itibaren içinde yaşadığı toplumun dilini, kültürünü öğrenmek ve varlığını sürdürebilmek için de birlikte yaşadığı insanlarla şöyle ya da böyle iletişim kurmak zorunda kalmaktadır. Bu iletişim kendi toplumu içinde bireyler arasında olduğu gibi, özellikle günümüzde toplumlararası düzeyde de zorunlu hale gelmektedir. İnsan

kendini toplumdan nasıl soyutlayamaz ve yalnız başına yaşayamazsa, toplumlarında ayakta kalabilmeleri ancak diğer toplumlarla şu ya da bu şekilde bir ilişki, bir iletişim kurmalarıyla, onlarla bilgi alışverişinde bulunmalarıyla mümkün olmaktadır. Küreselleşen dünyamız da toplumların böyle bir yaklaşım biçimini benimsemek zorunda olduğunu kanıtlamaktadır (Aktaş, 1996: 8). Sıralamaya çalıştığımız bu gerçekler yabancı dilin artık günümüzde iletişimsel bir yöntemle öğretilmesi gerektiğini göstermektedir.

İşin özüne bakarsak, bir dili öğrenmek demek, o dilin iletişimsel yetisini kazanarak, o dilde iletişim kurmak demektir. Bir başka deyişle, iletişimsel yetiyi kazanmak demek, o dilin iletişimsel becerilerini, yani hem konuşma ve yazma gibi yaratıcı becerileri hem de dinleme ve okuma gibi edilgen becerileri kavramak, ayrıca o dilin konuşulduğu ülkenin kültürünü, yaşam ve hareket tarzlarını, kısaca sosyodilbilim (soziolinguistik) ve pragmatik biliminin öngördüğü (neyin, nerede, ne zaman, kiminle, nasıl, hangi koşullarda konuşulabileceğini öğrenmek gibi) davranış şekilleriyle birlikte o ülkenin insanlarıyla sözlü ve yazılı olarak iletişim kurmayı öğrenmek demek anlamına gelmektedir (Edmonson / House, 1993: 82). Bu tanım bize, öğretmenin yabancı dil öğretiminde sözünü ettiğimiz bu dil öğelerini ve davranışlarını hiçbir zaman tek başına değil, gerçek yaşamın kendisine dayandırılarak belli bir bütünlük içinde verilmesi gerektiğini işaret etmektedir. Burada hedeflenen amaç, öğrencinin öğrendiği yabancı dili her bir ortamda olabildiğince bağımsız, otonom ve yaratıcı bir biçimde kullanmasını sağlamak ve daha geniş anlamda öğrenme tekniklerini kazandırmaktır.

Günümüz yabancı dil öğretiminde iletişimsel becerinin geliştirilmesinin gereğine işaret eden Çakır (2000: 253) iletişim sürecinde toplumsal, kültürel, sosyal, psikolojik ve pragmatik öğelerin önemli rol oynadığını, bu unsurların iletişimi etkilediğini, değişik bir deyişle iletişim eyleminin bu etkenlerin gerektirdiği davranış biçimleri içinde gerçekleştiğini, bunlardan kopuk bir iletişimin düşünülemeyeceğini dile getirmektedir.

İnsanlar arasında iletişimin kurulmasını sağlayan en önemli unsur, hiç kuşkusuz adına dil dediğimiz sihirli varlıktır. Bu varlık sözlü iletişim için “**konuşma – dinleme**” ve dinlediğini “**anlama**” becerilerinin, yazılı iletişim için de “**yazma – okuma**” ve okuduğunu “**anlama**” becerilerinin öğrenilmesini gerekli kılmaktadır. Bu becerileri kazanmak kendi anadilimizi öğrenmede ne denli ön koşul ise, her hangi bir yabancı dili öğrenmede de o denli ön koşuldur.

Modern yabancı dil öğretiminde bu becerilerin bir bütün olarak ele alınıp kavratılması, birinin diğerine tercih edilmemesi anlayışı ağırlık kazanmaktadır. Özellikle günümüzde baş döndürücü bir hızla gelişen kitle iletişim ve ulaşım araçları insanlar arasındaki ilişkileri hem bireysel hem de toplumsal düzeyde etkileyerek yabancı dil öğretiminde böyle bir anlayışın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bununla birlikte içinde yaşadığımız çağda bilim, teknik, siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda olduğu gibi enformasyon teknolojisinde de yoğunlaşan uluslararası ilişkiler yabancı dilin sözlü ve yazılı iletişim aracı olarak öğrenilmesi yönündeki istek ve gereksinimlerin artmasına neden olmuştur.

Yabancı Dil Öğretiminde İletişimsel Yeti

Sözünü ettiğimiz girişimler yabancı dil öğretiminde aşağı yukarı 1970' lere dek varlığını sürdüren ve yalnızca belli bir dil becerisinin kazandırılmasını hedefleyen geleneksel anlayışları dışlamakta ve bütün dil becerilerinin toplu olarak öğretilmesini öngören iletişimsel yaklaşımı gündeme getirmektedir. geleneksel yaklaşımlar için bir örnek verecek olursak, günümüz yabancı dil öğretiminde en çok eleştirilmekte olan “**dilbilgisi – çeviri**” yöntemini verebiliriz. Bilindiği gibi bu yöntemin gerçekleştirdiği etkinlikler dilin gramer kurallarının öğretilmesine yöneliktir. Bu yöntemde öğretmen yabancı dilin yapısını, kurallarını kendi ana dilini kullanarak sunmakta, öğrenciler de öğrendikleri kurallara bağlı kalarak yabancı dilden ana dile ve ana dilden yabancı dile çeviri yapmakla meşgul olmaktadır (Woods, 1990: 181; Schubert, 1990:212). Görüldüğü gibi bu yöntem yabancı dilin kurallarını ve sistemini kavratmayı mümkün kılmış olsa da, sözel iletişimde insana özgü en temel özelliklerden olan konuşma becerisinin ediniminde yetersiz kalmaktadır. Bu yöntemin öteden beri dilbilimciler tarafından eleştirildiğini belirten Polat (1993: 182), Amerikan dilbilimcisi Bloomfield’ den yaptığı bir alıntıda Bloomfield’in daha 1914 yılında Amerikan öğrencilerine bu yöntemle Almanca öğrettiğine ilişkin deneyimlerini ve gözlemlerini aktarırken, Amerikan okullarında bu yöntemle yabancı dil öğrenen her 1000 öğrenciden birinin bile, yabancı dilde karşılıklı konuşmayı gerçekleştiremediğini dile getirmektedir. Polat verdiği bu örnekle haklı olarak doğal iletişim ortamlarında gereksinim duyduğumuz temel dil becerilerinin biraz önce belirttiğimiz etkinlikler ve stratejilerle geliştirilmesinin mümkün olamayacağını savunmaktadır. Aynı görüşü paylaşan Tapan da (1993: 193) belli bir becerinin gelişmesini hedefleyen geleneksel yöntemlerle bildirişim kurmanın zor olduğunu dile getirmektedir.

İletişimsel yetinin geliştirilmesi ve buna yönelik etkinlikler ve uygulamalar, Abalı (1998: 60) ve Neuner’ in (1995: 183) de belirttiği gibi günümüzde ancak iletişimsel yaklaşım (kommunikativer Ansatz), veya kültürlerarası yaklaşım (inter-kultureller Ansatz) yahut da toplu yaklaşım dediğimiz (ganzheitlich orientierter Ansatz) yöntemlerde söz konusu olmaktadır. Zira bu yaklaşımlarda iletişimsel yeti (kommunikativer Ansatz) dört temel dil becerisinin işlevsel bütünlüğünden oluştuğu anlayışı göz önünde bulundurulmaktadır (Doyé, 1995: 162). Demirel (1993: 23) bu anlayıştan yola çıkarak dilin bir iletişim aracı olarak kullanılmasının öğretilmesini savunmakta ve bunun yolunun da dört temel becerinin bir bütün halinde öğretilmesinden geçtiğini belirtmektedir. Demircan da (1990: 240) aynı görüşü benimsemekte ve becerilerin kavratılmasında gramerin açıkça değil de üstü örtük olarak kazandırılması gerektiğine işaret etmektedir.

İleri sürülen bu görüşlerden yabancı dil öğretiminde sözü edilen becerilerin iletişim kuramının bir gereği olarak öğretilmesi gerektiğini anlıyoruz. Doyé (1995: 162) iletişimin niteliği konusunu irdelerken, bu konuyla ilgili görüşlerini şöyle dile getirmektedir:

Tahsin AKTAŞ

Dil bir iletişim aracıdır. İletişim eylemi temel dil becerilerinin edinimini zorunlu kılmaktadır. İletişim sırasında dinleme, konuşma, okuma ve yazma gibi roller üstlenmekteyiz. Yazılı ve sözel iletişim bu rollerin uygulanmasıyla sağlanmaktadır. İletişimsel yeti (kommunikative Kompetenz) olarak tanımlayabileceğimiz bu becerilerin hepsinin öğrenci odaklı yabancı öğretiminde kazandırılması gerekir.

Doye' nin belirttiği bu roller bir ders ortamında ders kitaplarında bu amaç için belirlenen bir takım etkinliklerin ve stratejilerin uygulanmasıyla gerçekleştirilebilir. Bunların arasında daha çok karşılıklı diyalog, grup çalışması, problem çözmeye yönelik eğitsel oyunları sayabiliriz. Bu etkinliklerin her birisinde güdülen amaç, öğrencilerin her ders biriminde temel dil becerilerinin kazandırılmasına ve onların bu amaca uygun iletişim kurmasına yardımcı olmaktır. Bunu yaparken hiç kuşkusuz takip ettiğimiz özgün ders kitaplarının dışında konunun gerektirdiği her türlü yardımcı ders araç ve gereçleri ile günlük iletişimde kullandığımız özgün materyallerden yararlanmayı gözden uzak tutmamalıyız.

Ersöz (1987: 185), “Dil Öğretiminde Videonun Yeri” başlıklı araştırmasında iletişim kuramı için gerekli olan temel dil becerilerinin kazandırılması için video ve bilgisayar gibi çağın gelişen teknolojisinin ürünlerinden yararlanmanın önemine işaret ederken, bu gibi materyalleri hiç kullanmadan yapılan bir yabancı dil öğretiminde öğrencilerin sınıfta öğretmen – kitap ikilisinin kullanılmasıyla yaratılan yapay öğrenme ortamında motivasyonlarını yitireceğini belirtmektedir. Sözü ettiğimiz materyaller öğrencinin özellikle görme ve işitme duyularına hitap edeceği için derse olan motivasyon artacak ayrıca bu materyallerle öğrenme ortamı daha da renklenip canlılık kazanacak ve her yaşta öğrencinin ilgisini çekmeye başlayacaktır.

Öte yandan söz konusu materyallerle yaratılan bu görsel ve işitsel ortam öğrencinin öğrenmeye çalıştığı dili yalnızca yapısal bir birim değil, aynı zamanda sosyo-kültürel bir olgu olarak da görmesini sağlayacaktır. Öğrenci bu araçların yardımıyla dilin iletişimde kullanım ortamlarını tanıyacak, dinleme ve anlama becerisinin ediniminde gerekli olan doğru vurgulamayı, tonlamayı ve iletişime eşlik eden el, yüz, beden hareketlerini de tanıyacaktır. Böyle bu yaklaşım öğrencinin diğer becerilerinin yanında konuşma becerisinin gelişmesini de etkileyecek, öğrenci günlük konuşma ortamına ve hızına, tümce yapılarına alışabilecek ve ayrıca sözcük dağarcığını da zenginleştirebilecektir. Bu açıklamalar, artık günümüz yabancı dil öğretiminde iletişimsel yetiyi geliştirmek için modern elektronik araçlarını kullanmamızın önemini ortaya koymaktadır. Bu araçları biz hem özel hayatımızda hem de iş hayatımızda diğer toplumlarla ilişki kurmada, onlardan herhangi bir şekilde bilgi almada ister istemez kullanmak zorunda kalıyoruz. Onun için bunlara derslerde mutlaka yer vermek durumundayız.

İletişimi esas alan bir yaklaşımda öğrenci dilbilimsel stratejilerden çok dili edinme stratejilerinin egemen olduğu bir yönteme alışacak, olabildiğince geniş kapsamlı sözcük dağarcığını anlamlı bağlamlar içinde kavrama fırsatı elde

Yabancı Dil Öğretiminde İletişimsel Yeti

edecek, sınıfta yaratılan yapay ortamlarda çeşitli roller üstlenerek programda bildirişim için belirlenen bir duygu ve düşüncenin aktarımı, bir yargı, bir soru, bir uyarı, bir istek veya isteksizlik, bir buyuru, bir çağrı gibi bir dizi söz eylem türlerini gerçekleştirecek, daha sonra derste öğrendiği dil göstergelerini ve yapılarını karşılaştığı doğal iletişim ortamlarında transfer edebilme becerisini kazanacaktır. Bunun yanı sıra dilbilimsel edinç ile birlikte iletişimsel edinci, yani dilin yapısını, işleyiş şeklini, toplumsal ve kültürel işlevini, kullanım bilgisini (Pragmatik), ayrıca vurgu, ezgi ve sözel olmayan bildirişim türlerinin anlamın birer parçası olduğunu öğrenecektir.

Bu yaklaşıma göre düzenlenen bir yabancı dil dersi, öğrenciye öğrendiği yabancı dil ile bu dilin ait olduğu toplumun kültürünü öğrenmeyi temel amaç edinmektedir. Çünkü bir yabancı dil dersi en az iki dil ve iki kültür ile uğraştığından ve artık günümüzde dil kültürün taşıyıcısı ve aynası olarak görüldüğünden, dili kültürden soyutlayamayız.

Yabancı dil öğretiminde sözünü ettiğimiz iletişimsel yetinin kazandırılması öncelikle insanların birbiriyle anlaşması, haberleşmesi, bilgi alış verişinde bulunması anlamında kullandığımız “bildirişimi” ya da “iletişimi” sağlayacaktır. Ünalın (2002: 268), dilin bildirişim işlevini, Uygur’dan yaptığı bir alıntıda şöyle dile getirmektedir:

Hiç kuşku yok ki bildirişme işlevi, dilin özünü gün ışığına koyar. Gerçekten de dilin en önemli yanı, insan dünyasında aracılık etmek, insanı insanla birleştirmektir. Genellikle konuşma ve bildirişimle insan insana ulaşır, insanı insana vardırır, insanı insana götüren dildir. Ancak dille toplum üyesi olur insan, ancak dille zengin birtakım niteliklemlerle bezenir. Bu konuda herkes Montaigne’e hak verir kanısındayım: “Bildirişme olmadıkça hiçbir hazzın tadı yok benim için”.

Bu alıntıda da vurgulandığı gibi dilin birincil işlevi, taraflar arasında (alıcı ile verici, ya da söyleyenle dinleyen arasında) bildirişimi gerçekleştirmesidir. Bildirişim, tarafların aynı kültür ve dil koduna sahip olmasını zorunlu kılmaktadır. Yabancı dil öğretiminde de özellikle dilin bu iki boyutu üzerinde durmalıyız. Byram’a (1997: 34) göre bir dilde bildirişim kurmak, o dilde iletişimsel yetinin kazandırılmasıyla mümkün olmaktadır. İletişimsel yetiyi hedefleyen bir derste ilgili toplumun kültürel değerlerinin tanıtılması, o toplumun davranış şekilleri, olaylar karşısında tutumları, sergileyecekleri hal ve tavırlarının öğretilmesi söz konusu olmaktadır. Demek oluyor ki öğretmen, öğretim plan ve programını hazırlarken, dilin ait olduğu kültür bağlamı içinde öğretilmesi anlayışını benimsemeli ve derste özellikle bu saydığımız dil unsurlarının kavratılmasına yönelik aktiviteler ve etkinliklere yer vermesi ve bunları öğrencilere bizzat uygulatması, yani dersi öğrenci odaklı sunması gerekmektedir. Böyle bir uygulama sonucunda öğrenci hem iletişimsel beceriyi hem de kültürler arası diyalog kurma becerisini kazanmış olacaktır.

Dersler öğrenci odaklı olacağı için, ders içeriklerine göre sunulacak olan herhangi bir aktivite öğrenciler tarafından belirli roller üstlenmek suretiyle

canlandırılacak, örneğin sınıfta bir doğum gününün kutlanması dramatize edilirken, bu olayın gerektirdiği tüm roller paylaşılacak ve sınıfta birlikte realize edilecektir. Böylelikle öğrenci birlikte iş yapmaya alıştırlacak, kendi değerlerini tanıyacak, sorumluluğunu taşıdığı bir eylemi zamanında gerçekleştirecek ve bu sırada kendi kişiliğini geliştirecektir. Bunun dışında sözünü ettiğimiz iletişimsel yetinin kazandırılmasını hedefleyen bir yaklaşımda öğrenci kendi başına bilgiye ulaşma, sorun çözme, planlama, organize etme, elde ettiği bilgileri kullanma, karar verme gibi önemli stratejileri kazanmış olacaktır. Bu yaklaşım öğrencinin içinde yaşadığı çevreyi ve o çevre içindeki yerini, değişik değer yargılarını ve kendi bakış açısını sorgulamayı da kapsadığından ister, istemez öğrencinin eleştirel bir bakış açısı elde etmesine ve karşılaşılabileceği sorunların üstesinden gelme becerisinin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Ayrıca öğrencinin kendi anadilinin sınırlarının ötesindeki ülkelerin günlük yaşam ve kültürlerini tanımasına, onlara karşı bir merak uyandırılmasına ve böylece kültürler arası iletişim kurmasına olanak sağlayacaktır. Adı geçen yaklaşım daha önce de belirtildiği üzere öğrencilerin öğrenme olgusunu olabildiğince bağımsız sürdürmesini öngörmektedir. Durum böyle olunca, geleneksel yaklaşımdaki öğretmen baskısı ortadan kalkacak, öğrenci grup içinde üstlendiği rolleri korkusuzca yerine getirebilecek ve böylece kendi kişiliği için önemli olan öz güven duygusunu kazanabilecektir.

Öğretmen ise daha çok rehberlik işlevini üstlenecek, derste kullanılacak materyaller ile ders kitaplarını seçerken daha çok öğrenmeyi özendirerek ve öğrencilerin dikkatlerini çekecek ve sözünü ettiğimiz yaklaşımın ilkelerini içerecek ve yabancı kültür öğelerini kendi kültürüyle karşılaştırma yaparak farklılıkların görmesini sağlayacak şekilde hazırlanmış materyalleri tercih edecektir. Öğrenme sürecinde uygulanacak aktiviteleri, stratejileri ve etkinlikleri ayrıca ders içerikleri ile hedeflerin belirlenmesi ve bu hedeflere nasıl ulaşılacağına ilişkin teknik ve yöntemleri saptayacaktır. Aktiviteleri seçerken aşağıdaki soruları sürekli göz önünde bulunduracaktır:

- Öğrenci bu aktiviteyle dili kullanma açısından bir ilerleme kaydedebiliyor mu?
- Bu aktivite öğrencinin iletişimsel becerisini geliştirebiliyor mu?
- Seçilen aktivite öğrencinin daha önce kazandığı bilgi ve becerilerini pekiştirebiliyor mu?
- Bu aktivite öğrencinin sınıf ortamında öğrendiklerini doğal iletişim ortamlarında transfer etme becerisini sağlıyor mu?

Ders içeriklerinin belirlenmesinde her zaman doğal iletişim ortamlarını örnek alacak ve bu ortamlarda söz konusu olabilecek söz eylemlerin öğretilmesine ağırlık verecektir. Bunu yaparken özellikle bireylerin iletişim sırasında sergiledikleri davranışlarda, resmi ya da gayri resmi ilişkilerde, beden dili kullanımında, tabu sayılan şeylerde kültürel etkenlerden dolayı görülen farklılıklara da işaret edecektir. Zira kültür ait olduğu toplum içinde geçerli olan normları ve değerleri yansıtmaktadır. Hiç kimse toplumsal, sosyal ve kültürel değerlerden soyutlanarak bir yabancı dili öğrenemez ve aynı zamanda kendi

benliğini ve kişiliğini geliştiremez. Post modern yaklaşımında da bireyler davranışlarını kendi kültürü ve toplumsal değerlerini tanıyarak şekillendirdiği anlayışı kabul edilmektedir. İşte bu nedenlerden dolayı iletişimsel yetinin kazandırılmasını hedefleyen bir yabancı dil öğretiminde diğer etkenlerle birlikte öncelikle yabancı kültürü tanımanın ne kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır (Byram, 1997: 35).

Böylece öğrenci öğrenilmesi gereken önemli dil yapılarını iyice pekiştirdikten sonra, dilini öğrendiği ülkenin daha çok kültürünü ve bu kültürle ilgili sorunları irdelleyecektir. Bununla birlikte dersteki uygulamalarla yabancı kültüre özgü söz eylem biçimlerini öğrenecek, iki kültürün farklılık gösteren yönlerini tanıyacak ve iletişimde kültürün ne denli önemli olduğunun bilincine varacak, kısaca bir yabancı dili etkili ve pürüzsüz kullanmada, bir başka deyişle iletişimsel becerinin ediniminde en büyük etkenin ancak o dilin kültür dünyasının içine girmekle mümkün olacağını kavrayacaktır. Yabancı dili öğrenirken, o dilin kültür dünyasında yetişen bir bireyin belli bir dilsel davranışı kendisinden farklı bir biçimde gerçekleştirebileceğini, yani ait olduğu kültürün değerlerine ve toplumsal normlarına bağlı kalarak davranışını belirleyeceğini öğrenecektir. Bunun dışında çağımızdaki gelişmeleri de izleyerek kültürlerin artık tek bir ulusun malı olmaktan çıkıp tüm dünyanın ortak değerleri olduğunu anlayacak, dolayısıyla kendi kültürünü de zenginleştirmiş olacaktır.

Öğretmen bu yaklaşımda öğrencilerin öğrendiklerini test etmek ve geri dönütü gerçekleştirmek için düzenli olarak başarı ölçme sınavlarını yapması gerekmektedir. Sınavlarda o zamana kadar öğrenilen şeylerin sınanmasının yanında, özellikle iletişimsel yetiyi oluşturan dört temel beceri ve bu becerilerin kullanılmasını öngören kontrol soruları esas içeriği oluşturmalıdır.

Sonuç

Bu araştırmada çağdaş dilbilimin üzerinde durduğu önemli konulardan biri olan yabancı dil öğretiminde iletişimsel yeti konusu bilimsel literatürün ışığında tartışıldı. Araştırmanın başında iletişim kuramının genel bir anatomisi çizildi. Ardından bu kuramın öngördüğü temel dil becerileri ve bu becerilerin iletişimdeki yeri ve önemi sorusu irdelendi. Bu arada söz konusu yetinin gerektirdiği temel dil becerilerinin doğal iletişim ortamlarında yazılı ve sözlü düzeylerde kullanıldığı ve bundan dolayı hem yabancı dil öğretimi programında hem de derslerin düzenlenişinde bu yetinin geliştirilmesine yönelik etkinliklere sürekli yer verilmesi ve derslerde her durumda sosyo kültürel, pragmatik ve diğer dil dışı faktörlerin de göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulandı.

Bununla birlikte iletişimsel yetiyi oluşturan dört temel dil becerisinin (dinleme, konuşma, okuma, yazma) birbirinden kopuk değil de hepsinin bir bütün halinde kavratılmasının altı çizildi. Öğretmenin her derste ders kitaplarının dışında konunun özelliğine göre öğrencilerin beş duyusuna hitap edecek ders araç ve gereçlerini kullanmasının onlar açısından ne denli önemli olduğuna işaret edildi. İletişimsel yaklaşımda dersler her zaman öğrenci odaklı olacağı için, öğrencilerin öğretmen baskısından kurtulup dili olabildiğince özgür kullanma olanağına kavuşacağı ve bu arada grup içinde sorumluluk alma ve bu

sorumluluğu yerine getirme, ayrıca birlikte iş yapma, karar verme gibi bir dizi beceriyle birlikte kendi benliğini ve kişiliğini geliştirebileceği olgusu ortaya konuldu.

KAYNAKÇA

- Abalı, Ünal: (1998) Deutschunterricht mit Migrantenkindern; Bilinguale, kommunikative, interkulturelle und ganzheitliche Ansätze, Hohengehren
- Aksan, Doğan: (1990) Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Aktaş, Tahsin: (1996) Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış, Orsen Matbaası, Ankara
- Balcı, Yasemin: (2000) “Kreatives Schreiben als Hilfe beim Erwerb der Lese- und Schreibfertigkeiten”, In: 7. Türkischer Germanistik-kongress, Tagungsbeiträge, H.Ü.philologische Fak.Ankara, s. 523-528
- Byram, M.: (1997) Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence, Clevedon: Multilingual Matters
- Çakır, Mustafa: (2000) “Die kulturellen und sozialen Bedingungen der interkulturellen Kommunikationsfähigkeit und Sprachlernen von Türken in der BRD”, In: 7.Türkischer Germanistik-kongress, Tagungsbeiträge, H.Ü.Ankara, s.253-262
- Dieter, Wolf: (2001) Sinn und Bedeutung des Schreibens beim Lernen Fremdsprachen und als Verfahren zur Förderung von Mehrsprachigkeit, Anglistik, Bergische Universität, Wuppertal
- Edmonson, W./House, J: (1993) Einführung in die Sprachlehrforschung, Franke Verlag, Tübingen, Basel
- Ersöz, Aydan: (1987) “Dil Öğretiminde Videonun Yeri”, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt3, Sayı 1, Ankara
- Ersöz, A./ Paksoy, G: (1993) “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kaynak Düzenlenmesinde Yeni Yaklaşımlar”, 7.Dilbilim Kurultayı Bildirileri, Ankara Ün. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayını:371, Ankara, s.191-198
- Demircan, Ömer: (1990) Yabancı Dil öğretim Yöntemleri, Can Ofset, 1. Baskı, İstanbul
- Demirel, Özcan: (1993) Yabancı Dil Öğretimi, İlkeler, Yöntemler, Teknikler Üsem Yayınları, Ankara
- Doyé, Peter (1995) “Lehr- und Lernziele des Fremdsprachenunterrichts, In: Bausch / Christ /Krumm (Hrsg.) Handbuch Fremdsprachenunterricht, Franke Verlag, Tübingen, s.161-166
- Fanslov, G./ Felix, S.W.: (1993) Sprachtheorie1 Grundlagen und Zielsetzungen, Franke Verlag, Tübingen und Basel
- Genç, Ayten: (2000) Wörterbuch Paedagogik, Deutsch – Türkisch, Hacettepe Taş Kitabevi, Ankara
- Herrlitz, Wolfgang: (1990) Sprache 1, Einführung in die moderne Linguistik, Band1, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt

Yabancı Dil Öğretiminde İletişimsel Yeti

- Korkmaz, Zeynep: (1992) Grammer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları: 575, Ankara
- Lewandowski, Theoder: (1984) Linguistisches Wörterbuch 1,2,3, Quelle und Meyer Verlag, Heidelberg
- Neuner, Gerhard: (1995) “Methodik und Methoden, Überblick”, In: Bausch Christ / Krumm (Hrsg.) Handbuch Fremdsprachenunterricht, Franke Verlag, Tübingen, s.180-188
- Polat, Tülin: (1993) “Yazınsal Metinler ve Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretimi”, In: Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, s. 181-190
- Schubert, Wolker: (1990) “Grammatik und Fremdverstehen”, In: Grammatik-Arbeit im DaF-Unterricht, Indicum Verlag, München, s.199-218
- Tapan, Nilüfer: (1993) 20. Yüzyıl Almanca Öğretiminde Yöntem Arayışları, In: İstanbul Ün. Edebiyat Fak. Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul, s.191-205
- Tapan, Nilüfer: (2003) “Neue Dimensionen der Deutschlehrausbildung in der Türkei”, In: Germanistische Untersuchungen aus türkischer Perspektive, Shaker Verlag, Aachen, s.193-205
- Ünalın, Şükrü: (2002) Dil ve Kültür. Gazi Üniversitesi Basımevi, Ankara
- Woods, Roy: (1990) “Die veränderte Rolle der Grammatik in universitären Deutschunterricht in Grossbritannien”, In: Grammatikarbeit im DaF-Unterricht, Indicum Verlag, München, s. 181-196